

DOI 10.51558/2490-3647.2023.8.1.197

UDK 32(038)(048.83)

Primljeno: 15. 02. 2023.

Pregledni rad

Review paper

Enes Pašalić

UPRISUTNJAVANJE SVIJETA POLITIKE (RAZMATRANJA O KNJIZI AMIRA KARIĆA *RJEČNIK POLITIKE*)

Knjiga *Rječnik politike* (2021) Amira Karića sadrži oko 300 termina širokog raspona, od temeljnih kategorija politologije, prava i drugih srodnih naučnih disciplina, do termina koji se koriste u kolokvijalnom govoru. Termini su poredani po abecednom redu što već indicira da je autor predstavio svijet politike kroz političke pojmove definirane kao separatne cjeline, a ne kroz odnose pojmova i pojmovne klustere. Autor pristupa definiranju većine pojmova kao izdvojenim cjelinama, ne dovodeći ih u vezu sa drugim pojmovima, a još manje ih sagledava iz rakursa određenih ideoloških doktrina. Stoga opojmljivanje svijeta politike u *Rječniku politike* profesora Karića, u većem broju slučajeva, izgleda zamagljeno i nejasno. To je svijet izdvojenih partikulariteta čije se poimanje tek naslućuje, bez unutarnje veze koja tvori jednu cjelovitu predstavu o svijetu politike. Osnovni razlog manjkavosti definicija temeljnih pojmova politike Amira Karića je što nije sagledao kompleksan odnos pojmova politike i političkog, odnosno političkog kao ontološke pretpostavke politike. No treba reći da autor i nije imao takve ambicije. Rječnik je isključivo u funkciji osposobljavanja studenata politologije i drugih srodnih naučnih disciplina, za koje se spoznalo da ne znaju značenja osnovnih politoloških, socioloških i pravnih pojmova, da mogu pratiti predavanja koja drži profesor Karić. Tako smo dobili rječnik informativne prirode za potrebe elementarnog razumijevanja osnovnih pojmova na predavanjima politoloških i srodnih nauka. Kao takav, može poslužiti toj svrsi (elementarnom opismenjavanju studenata za razumijevanje svijeta politike), ali ne može biti osnova za razumijevanje temelja političkih nauka.

Ključne riječi: država; ideologija; konceptualizacija; ontologija; pojam; političke nauke, političko; politika; rječnik

U izdanju Centra za kulturu i edukaciju „Logos“ Tuzla 2021. godine objavljen je *Rječnik politike* Amira Karića, redovnog profesora na Pravnom fakultetu Univerziteta u Tuzli, naučnog radnika koji je objavio zavidan broj knjiga i stručnih radova iz politologije i srodnih disciplina. Izlazak rječnika, posebno Rječnika o politici, disciplini koja još uvijek na našim prostorima pati od nerazgovjetnosti temeljnih pojmova, trebao bi biti naučni događaj prve vrste. Nažalost, osim kratkog prikaza na stranici izdavača (logos.org.ba) ovaj rječnik nije izazvao ozbiljniju pažnju stručne javnosti.

Svaki rječnik definiranjem riječi jedan dio univerzuma socijalnog svijeta priziva, opojmljujući ga. Rječnici i pojmovi definirani u njemu nisu izraz neke tamo već zgotovljene stvarnosti, već upravo suprotno, produkt su našeg mišljenja kojim, uz pomoć pojmova, prizivamo tu stvarnost, kreirajući je na simboličkoj ravni. Kada kažemo politika, država, pravo, zakon, građansko društvo, nacija, etnos, legalitet, legitimitet... ono što je odsutno, što nije pred nama, uprisutnjujemo, razumijevajući ga, uz pomoć pojmova, kao svijet politike.

No, da li je baš tako sa opojmljivanjem i razumijevanjem svijeta politike na ovim prostorima? Da li, ovdje i sada, svijet politike u svojoj razumljivoj punoći izranja pred nama kada navodimo ove temeljne političke termine? Nažalost, to i nije baš tako. Većinu ovih pojmova koje svakodnevno koristimo, teško da u potpunosti razumijemo. Samim tim i svijet politike se pojavljuje pred nama kao zamućen i konfuzan. Zato nam trebaju rječnici, rječnici koji su dobro koncipirani i koji na adekvatan način definiraju riječi kako bismo svijet, koji nas okružuje i u kojem participiramo, bolje razumjeli. Pisanje rječnika je težak, ozbiljan, odgovoran i zahtjevan zadatak, jer putem riječi-pojmova ono neposredno postaje posredno i umno (Marcuse 1987).

Osnovna zadaća rječnika, kao skupa (popisa) određenih riječi, jeste da definira značenje tih riječi. Jezik je artefakt kroz koji se svijet dohvata i kroz koji se svijet kreira. Same riječi (jezik) nemaju prirodnu vezu sa onim što žele predstaviti. Spoljni svijet se ne nadaje sam po sebi u riječima (jeziku). Da bismo razumjeli svijet oko sebe, u sebi i drugima, moramo mu dati značenje (Heywod 2013). Između riječi i stvarnosti stoje pojmovi koji se ne mogu izjednačiti sa riječima. Pojmovi sadrže set deskriptivnih i normativnih ideja kojima se objašnjava svijet u nama i oko nas, koji je simboliziran riječima. Dakle, bazične jedinice mišljenja o svijetu, u našem slučaju o svijetu politike, su pojmovi, izraženi riječima. Pojmovi su građevni materijal od kojeg se gradi svebuhvatan sistem ideja koje omogućavaju razumijevanje svijeta politike. Definiranje značenja riječi putem pojmova može se provoditi konceptualno,

referencijalno i upotrebno. Sami pojmovi stiču značenje kroz dimenzije: 1. vremena – akumulirana diskurzivna tradicija; 2. prostora – različiti kulturni konteksti i 3. morfološko-sintaksički – struktura međusobno povezanih pojmova (Freeden 1996).

Pojmovi predstavljeni riječima ne mogu se razmatrati kao zasebne cjeline odvojeni od drugih pojmova i van konteksta njihove prostorne i vremenske upotrebe (Cerutti 2017). Svesti pojam na pojedinačnu činjenicu znači registrirati i objasniti samo ono što pojedinačno jeste i tako izgubiti iz vida veze sa onim što to pojedinačno nije. Svijet bi tako postao mnoštvo određenih stvari koje su međusobno razgraničene i odvojene, a pojmovi tako izoliranih stvari bi bili ograničeni pojmovi. Sve bi bilo identično isključivo sa sobom bez odnosa sa drugim, kroz izoliranu refleksiju stvarnosti. Stoga se zdravorazumsko izolirano pojedinačno razumijevanje svijeta mora zamijeniti umnim¹ (dijalektičkim) opojmljivanjem, kako bi se ono što je odsutno moglo uprisutniti u svojoj idejnoj cjelini, jer se veći dio istine nalazi upravo u onome što je odsutno (Markuze 1987).

Pojmovi se moraju dovesti u međusobnu vezu. Svaki pojam utiče na značenje drugih pojmova gradeći iz tih odnosa koherentnu cjelinu značenja koja u bitnom određuje smisao i značenje pojedinačnih pojmova (Gauss). Taj odnos međusobno povezanih pojmova čini konceptualnu morfologiju. Različita morfologija političkih pojmova, odnosno različiti sklopovi odnosa pojmova tvore različite idejne obrasce koji se izražavaju kroz različite ideologije, kao što su liberalizam, konzervativizam, socijalizam, kroz koje se pojavljuje svijet politike (Freeden 1996; 2006).

POJAM POLITIKE

Metodičko mjesto iz kojeg se moraju izvoditi i definirati temeljni pojmovi u *Rječniku politike* je sam pojam „politika“. Zato je neophodno u rječniku političkih termina podrobno definirati riječ politika. No, već tu nastaju veliki problemi. Riječ „politika“ izaziva masu asocijacija, a respektabilni autoriteti je definiraju na različite načine (Heywood 2013). Neki rječnici politike, kao npr. *The Penguin Dictionary of Politics*, ali i mnogi drugi rječnici i priručnici o politici, uopće nemaju natuknicu ni definiciju pojma „politika“. Očigledno se radi o odrednici koju je teško definirati. Politika je

1. Još je Hegel, na tragu Kanta, razlikovao umno (Vernunft, Reason) od razumskog (Verstand, Understanding) poimanja svijeta. Razum razumije svijet kao mnoštvo razgraničenih stvari tako da je svaka jasno razgraničen entitet i kao takav predstavlja izoliranu refleksiju, dok um teži uspostavljanju cjeline (totaliteta) utvrđujući veze i suprotnosti između pojedinačnih stvari, sjedinjujući ih na višem nivou organiziranih cjelina, tako da svaka stvar dobije svoj smisao i značenje u odnosu spram totaliteta (Marcuse 1987).

sveprisutna kao riječ, ali odsutna kao pojam koji treba precizno definirati i objasniti (Freeden 2013).

Politika je svoje aktualno značenje dobila u moderno doba kao temeljna odrednica modernog svijeta. Kao „konstituirajuća moć“ politika je, u formi političkih revolucija, iz horizonta slobode određivala historijske forme života naroda (Spang 2014), stvarajući moderne demokratske nacionalne države. Većina rječnika odrednicu politika dovodi u vezu sa državom. Etimološki, riječ politika (politeia, gr. πολιτεία) izvedena je iz riječi „polis“, što znači grad-država (*Greek-English Lexicon*, Liddell-Scott) ili uređenje zajedničkog života u državi.

Heywood definira odrednicu politika na osnovu dva principa. Prvi je princip lokacije ili arene. Politika je država, kao *respublica* ili javna stvar. Drugi princip je mehanizam djelovanja. Politika je djelovanje u državi i u vezi sa državom, kao umijeće vladanja, donošenje kolektivno obavezujućih odluka, ali i kao moć koja dovodi do vlasti i donošenja odluka (Heywood 2013). Mada je centralni aspekt mišljenja o politici mišljenje o državi i donošenju odluka u državi, ipak, većina ovih definicija ne daje jasan kriterij po kojem se politika i političko djelovanje razlikuju od drugih sfera društvenog života. Pojam politike mehanički se povezuje sa državom i sa djelovanjem u državi. Tako se politika svodi na državu, a država na politiku, ili se država pretpostavlja kao okvir u kojem se odvija politika, što vodi u zatvoreni krug (Schmitt 2001).

Stvar dobija novu dimenziju sa Schmittovom tvrdnjom: „Pojam države pretpostavlja pojam političkog“. Država je politički status jednog naroda organiziranog na jednoj teritoriji, kaže Schmitt (2001: 15). Schmitt uvodi razlikovanje pojma politike od pojma političkog, razlikovanje utemeljeno na pretpostavci da je u temeljima ljudskog svijeta antagonizam, konfrontacija i borba (*polemos*). Političko je artikuliranje odluke, u okviru antagoniziranog svijeta, kojom se, na osnovu razlikovanja prijatelja od neprijatelja, konstituira politička zajednica (prijatelja) u okviru koje suprotstavljene strane priznaju legitimitet svojih oponentata (Freeden 2013). Političko upućuje na artikulaciju, a politika na strukturiranje artikuliranog (Dyrberg 2004).

Za Heideggera se političko odnosi na ontološku dimenziju ljudske egzistencije, na način kako je društvo institucionalizirano, dok se politika odnosi na ontičko, na konvencionalnu politiku unutar politički institucionaliziranog društva (Mouffe 2005). Schmitt želi precizno razgraničiti značenje specifično političkih kategorija, pokušavajući da utvrdi njihov ontološki sadržaj, odnosno da utvrdi kriterije na osnovu kojih se jedna egzistencijalna situacija može definirati isključivo političkim kate-

gorijama, kao što etika određene pojave tumači kao dobre ili loše, a estetika kao lijepe ili ružne. Te specifično političke kategorije su, po Schmittu, kategorije prijatelja i neprijatelja. Razlikovanje prijatelja od neprijatelja uvodi nas u razlikovanje Nas (Mi), kao prijatelja, od Njih (Oni), kao neprijatelja. Političko označava krajnji stepen intenziteta vezivanja ili razdvajanja, uključivanja i isključivanja, identiteta i razlike, asocijacije ili disocijacije ljudi u egzistencijalnom smislu koje u krajnjem vodi razlikovanju prijatelja od neprijatelja. Neprijatelj nikada nije privatni neprijatelj (*inimicus*), nego javni neprijatelj (*hostis*).² Političko nema vlastito područje stvarnosti nego svoju snagu crpi iz različitih područja – religijskog, ekonomskog, moralnog, etničkog. Do razlikovanja prijatelja od neprijatelja, Nas i Njih, dolazi političkom odlukom koja vodi uspostavljanju sfere politike, političkog poretka i političkih institucija (države).

Osnovni i neizbježni egzistencijalni razlog postojanja političkog je uspostavljanje države kao organizirane forme politike u kojoj se poništavaju ekstremne forme neprijateljstva i omogućuje prostor politike u okviru kojeg se razlike ne tretiraju po principu prijatelj/neprijatelj. U političkim zajednicama „prijatelja“, zasnovanim bilo na etničkom porijeklu, klasnoj pripadnosti, religijskim vezama... na djelu je politika sa umjerenim formama antagonizma u kojem sukobljene strane priznaju legitimitet svojih protivnika i prihvataju pravila igre po kojima se osvaja i gubi državna vlast (Mouffe 2005).

Tek u prostoru politike, koji je konstituiran političkom odlukom kojom se razdvajaju prijatelji od neprijatelja, pojavljuju se pojmovi država, sloboda, samoodređenje, pravo, zakon, odluka, demokratija, političke stranke, izbori, parlament, suverenitet, legalitet, legitimitet, etnos, narod, nacija, građansko društvo, građanin, ljudska prava... Shodno definiranju ovih temeljnih pojmova politike i njihovog odnosa spram njihovih graničnih i perifernih pojmova, formiraju se pojmovni klasteri koji izražavaju određene ideološke (političke) doktrine, kao što su liberalizam, konzervativizam, socijalizam, fašizam...

Politički pojmovi i njihovi međusobni odnosi nisu vrijednosno neutralni i nemaju fiksno značenje. U okviru liberalizma temeljni pojam je sloboda, koji gradi specifičan značenjski odnos sa demokratijom, državom, ljudskim pravima, a koji je različit u drugim ideologijama. U ideologijama socijalizma temeljni pojmovi su socijalna

2. Schmitt političko svodi na razlikovanje prijatelja od neprijatelja a da pri tome neprijatelja smatra isključivo kao javnog neprijatelja (*hostis*), a ne privatnog neprijatelja (*inimicus*). Citirajući *Sveto pismo* u kojem se kaže „volite neprijatelja svog“ (*diligite inimicos vestros*) (Mat. 5.44, Luka, 6, 27), Schmitt naglašava da se tu ne radi o javnom neprijatelju, nego o privatnom neprijatelju (*inimicus*), kršćaninu unutar kršćanske zajednice, a ne o političkom javnom neprijatelju kršćanstva (*hostisu*) „kao što su islam, Saraceni ili Turci“ (Šmit 2001: 20).

pravda, jednakost, koji grade specifične značenjske odnose spram pojmova slobode, demokratije države, vlasti..., različite od onih u liberalnim ideologijama.

No, pogledajmo kakav se svijet politike pojavljuje u Karićevom *Rječniku politike* i njegovim temeljenim političkim pojmovima.

SVIJET POLITIKE U *RJEČNIKU POLITIKE* AMIRA KARIĆA

Pisati rječnik politike znači staviti svijet politike u pojmove. Opojmljivanje svijeta politike znači *poiesis*³ svijeta ili stvaranje svijeta politike. Pogrešno je misliti da se čisti fakti politike i političkog života reflektiraju kroz rječnik politike. Ovisno od toga kako su riječi definirane (opojmljene) u rječniku, rječnik postaje okvir kroz koji se reflektira svijet politike. Definiranjem riječi gradi se institucionalizirano značenje koje kanalizira misao o politici i političku misao u određenom pravcu (Connolly 1974). No, politički pojmovi mogu se različito definirati, pa se, samim tim, i svijet politike može različito razumjeti. Riječ sloboda ima različita značenja u različitim pojmovnim sklopovima i ideologijama. Isaiah Berlin razlikuje negativno značenje „slobode“ (sloboda od), po kojem je subjekt ograničen od drugih da uradi ono što želi, od pozitivnog značenja „slobode“ (sloboda za) po kojem subjekt autonomno odlučuje o onome što želi. Ove dvije različite definicije pojma slobode otišle su divergentnim pravcima i na kraju završile u konfliktu (Connolly 2012). Ovakvi primjeri u cijelosti su opravdali postavljanje pitanja da li je moguće pojmove neutralno definirati, što se pokazalo teško izvodivim.

Pojmovi se mogu definirati deskriptivno ili normativno, analitički ili sintetički, empirijski ili konceptualno... ali će se uvijek, smatra Connolly (1974), definirati sa neke tačke gledišta koja je najčešće moralna ili normativna. Stoga su centralni pojmovi politike izloženi kontroverznim i konfliktnim tumačenjima. Gallie (1956) je smatrao da su temeljni pojmovi politike „esencijalno sporni pojmovi“ i da se sporovi oko značenja ovih pojmova ne mogu racionalno riješiti.

Rječnik politike Amira Karića sadrži oko 300 termina širokog raspona, od temeljnih kategorija politologije, prava i drugih srodnih naučnih disciplina, do termina koji se koriste u kolokvijalnom govoru. Termini su poredani po abecednom redu što već indicira da je autor predstavio svijet politike kroz političke pojmove definirane kao separatne cjeline, a ne kroz odnose pojmova i pojmovne klastera.⁴

3. Poesis (*poiesis*) od grčkog ποιεῖν, što znači aktivnost putem koje se dovodi nešto u bivstvo, nešto što ranije nije bilo, proces kreiranja (Sidney), raz-otkrivanje (Heidegger), produkcija (Marx) (Poesis 2017).

4. *Leksikon temeljnih pojmova politike* (1994) još uvijek predstavlja kompetentan izvor razumijevanja temeljnih pojmova politike. Pojmovi su definirani kroz pojmovne klastera, kao što su politički ideali, doktrine, tipovi po-

Metodičko mjesto iz kojeg bi autor trebao da definira ostale temeljne pojmove politike je definicija samog pojma „politika“. Karić definira pojam „politike“ veoma kratko. Politika je, po Kariću, djelatnost stvaranja, čuvanja i mijenjanja općih pravila koja određuju naše živote; državni poslovi; te odnosi sa drugim državama (Karić 2021). Ovdje imamo metaforičko⁵ definiranje jednog pojma tako da njegov pojmovni sadržaj zamjenjujemo pojmovnim sadržajem drugog pojma. Politika tako postaje djelatnost donošenja općih pravila, odnosno državni poslovi, što nije netačno, ali time se ne iscrpljuje značenje pojma politika, niti se eksplicite ukazuje na njeno suštinsko svojstvo (određenje). Ovdje se samo jedan pojam zamjenjuje drugim pojmovima što vodi u začarani krug (*circulus vitiosus*). Pri tome, u samom *Rječniku* ovi pojmovi „djelatnost“ i „opća pravila“, kojima se definira pojam politike, nisu uopće definirani.⁶

Definirati pojam politike kao djelatnost donošenja pravila unutar države, koja ima monopol legitimne upotrebe sile pri vršenju političke kontrole, vodi beskrajnim potrebama za dodatnim pojašnjenjima i definiranjima, a da se sam pojam politike ne razotkriva u svome punom značenju. Tako se pojam „politika“ (eksplanandum) definira pojmom „države“ (eksplanans), a da pri tome pojam „država“ biva definiran pojmom politika: „država je politička i pravna organizacija čije institucije imaju monopol na legitimnu upotrebu sile“ (Karić 2021: 40). U definiranju države koristi se i pojam „legitimiteta“, čija je upotreba, u ovom kontekstu, u najmanju ruku sporna.

Karić ispravno razlikuje pojmove legaliteta i legitimiteta. Pri tome navodi da vlast može biti legalna, ali ne i legitimna. Legalna je onda kada djeluje u skladu sa zakonom, ali nema legitimitet ako svoje pravo na vlast ne temelji u volji većine građana iskazanoj na slobodnim izborima (Karić 2021: 90). Karić uzima volju većine iskazanu na slobodnim izborima kao kriterij legitimnosti, mada većinska volja iskazana na izborima prije vodi legalnosti, a ne legitimnosti.⁷ Pri tome ispušta iz vida

redaka, politički procesi, institucije, funkcioniranje vlasti, subjekti, komuniciranje, interpretacijske kategorije politike, s tim da je u uvodu temeljno definiran pojam politike, kao osnovni pojam. I mnogi drugi rječnici politike su koncipirani na način da se pojmovi definiraju kroz pojmovne klastere, kao što su svrha i funkcija države, odnosi države i civilnog društva, odnosi između država... (Bellamy and Mason 2003). Sličan metodički pristup definiranju temeljnih pojmova politike možemo naći i u drugim rječnicima.

5. Metafora, od grčkog *metaphorá što znači* transfer, transferencija, jezička je figura kojom se jedna riječ zamjenjuje (izjednačava) sa drugom riječju, tako da pojmovni sadržaj druge riječi se podvodi pod pojmovni sadržaj prve riječi (Kovecses 2010). Tako, kad kažemo „politika je država“ pojmovni sadržaj riječi država se podvodi pod pojmovni sadržaj riječi politika.
6. U *Leksikonu temeljnih pojmova politike* (1991) svaki pojam kojim se definira neki drugi pojam se pojavljuje kao odrednica koja se zasebno definira.
7. Odnos legaliteta i legitimiteta je jedna od najvažniji tema u pravnoj i političkoj filozofiji. Pitanje legitimiteta vlasti generalno se može razumjeti iz tvrdnje Rousseaua da „najjači nikada nisu dovoljno jaki da bi bili gospo-

da je i sam naveo da vlast nije legitimna ako nije moralna, odnosno ako njeno djelovanje nije u skladu s predstavom o pravednosti i prirodnim pravima čovjeka, kako je navedeno u *Leksikonu temeljnih političkih pojmova*.

Autor pojam politika veže za set složenih pojmova kao što su „politička antropologija“, „politička filozofija“, „politička kultura“, „politička psihologija“, „politička socijalizacija“, „političke stranke“, „politički sistem“... (Karić 2021: 127-133), koje bi trebao definirati u skladu sa definicijom pojma politika. Pojam „politička antropologija“ Karić definira kao naučnu disciplinu koja proučava odnos ljudske prirode i političkog kao proizvoda te prirode. Ovdje se radi o bitnoj definiciji koja nudi mogućnost da se pojam politike otkrije u svojoj suštini. No, za to je potrebno odrediti ljudsku prirodu iz koje proizlazi pojam političkog kao ontološke osnove politike (Mouffe 2005). Umjesto toga autor upućuje na istraživanja političke antropologije ljudske prirode, političke zajednice, države, moći i vlasti, a da sam ne nudi bar okvirno definiranje pojmova koji mu služe kao bitne odrednice političke antropologije. Pojam „politička filozofija“ definira na osnovu razlikovanja političke nauke i politologije, koje proučavaju stvarno stanje političkih odnosa, od političke filozofije, koja proučava kakvi bi ti odnosi idealno trebali biti (Karić 2021: 127-128). Time zapada u složene aporije odnosa onoga što jeste i onoga što treba da bude. Politička socijalizacija je, po autoru, skup procesa posredstvom kojih ljudi uče o politici i usvajaju ljudske vrijednosti (Karić 2021: 130). No, kada bismo potražili odgovor na pitanje šta to ljudi uče o politici, potpun odgovor ne bismo dobili, jer za odgovor na ovo pitanje mora se potpunije definirati pojam politike.

Ostavimo sada po strani manjkavosti Karićeve definicije pojma „politika“ i izdvojimo njegove granične pojmove, te analizirajmo kako su oni definirani u *Rječniku*, ne bi li se iz tog odnosa pojma politike i njegovih graničnih pojmova iskristalisali pojmovni klasteri i njihovi ideološki obrasci. Većina rječnika, pa i *Rječnik*

dari, osim ako transformišu svoju snagu u pravo a poslušnost u dužnost“ (Beetham 2012: 121). Tako legitimitet razumijevamo kao dobrovoljno prihvatanje vlasti i njihove naredbe iz uvjerenja da je vlast dobra i njihove naredbe pravedne, a ne iz prisile. Temeljno pitanje jeste šta čini jednu vlast legitimnom, odnosno šta dovodi do našeg uvjerenja da je vlast dobra i pravedna. Kod nas se udomaćilo redukcioniističko tumačenje Weberovog stava da je legitimitet moderne vlasti zasnovan na vjerovanju u legalitet, odnosno vjerovanju u legalnost formalne procedure zasnivanja i funkcioniranja vlasti. Pri tome se gubi iz vida da legalna vlast funkcionira na principu većine (ne svih onih nad kojima se vlada), te da su i nacisti legalno došli na vlast, što dovodi u pitanje inherentnu racionalnost legaliteta. Habermas korigira Webera ističući da se legitimitet ne može svesti na Weberovo vjerovanje u proceduru formalne legalnosti, nego na istinitosti onoga u što se vjeruje, dok Schmitt tvrdi da postoji predkonstitucionalna i predlegalna supstancijalna racionalnost (nacija), koja je izvor i kriterij legitimiteta. Legitimitet, kao takav, je multidimenzionalan pojam koji uključuje i formalno objektivnu i subjektivnu komponentu. Stoga kao legitimnu vlasti treba smatrati onu vlast: a) koja se vrši u skladu sa uspostavljenim pravilima (legalitet); b) u čiju pravičnost se vjeruje; c) spram koje postoji izražena suglasnost onih kojima se vlada (Beetham 2012; Weber 1976; Nickel 2017; Schmitt 2004).

Amira Karića, pojam politike svode na pojam države. Ako se moderna država pojednostavljeno definira kao političko-pravna organizacija političke zajednice (društva), onda moramo razlikovati oblik državne organizacije političke zajednice (društva) od oblika koji ta politička zajednica (društvo) ima prije nastanka moderne države. Moderna država implicira razlikovanje DRŽAVE od GRAĐANSKOG DRUŠTVA, koje oblikuje upravo država. Sama konstitucija moderne države pretpostavlja kao uslov svog nastanka političku zajednicu koja se naziva NAROD (People) ili NACIJA, a koja je subjekt konstitucije države. Akt KONSTITUCIJE moderne države zasnovan je na SLOBODNOJ ODLUCI i pravu na SAMOODREĐENJE naroda, odnosno nacije. Ta odluka je izraz SUVERENITETA naroda i izražava se kao najviša MOĆ, da bi se u liberalnim državama taj narodni suverenitet prenio na državu i državne institucije. Stoga je potrebno razlikovati SUVERENA kao KONSTITUIRAJUĆU MOĆ (narod, nacija), od suverena kao KONSTITUIRANU MOĆ (država i državne institucije). Zavisno od stepena političkog jedinstva, država, kao politička zajednica, može biti UNITARNA i FEDERALNA, odnosno KONFEDERALNA, kao savez država. Pri tome treba razlikovati državu, kao institucionalnu političku i pravnu organizaciju društva, od VLASTI kao organa koji upravlja državom (državnim institucijama) i društvom.

Moderne države imaju demokratski oblik vlasti (DEMOKRATIJA) jer sva vlast pripada DEMOSU (narodu). LEGITIMITET demokratske vladavine izvodi se iz jednakosti onih koji vladaju sa onima kojima se vlada. Takva vlast smatra se REPRESENTATIVNOM jer reprezentira volju demosa. Ta reprezentacija volje naroda provodi se na slobodnim izborima (IZBORI) na kojima narod (demos) bira svoje predstavnike u PARLAMENT na osnovu prezentiranih IDEOLOGIJA POLITIČKIH STRANAKA. Vlast se formira na osnovu VEĆINSKI izražene volje demosa. Odluke vlasti mogu se donositi VEĆINOM, KVALIFICIRANOM VEĆINOM i KONZENSUSOM, zavisno od stepena jedinstva političke zajednice. Da bi vlast imala puni legitimitet, ona mora garantirati LJUDSKA PRAVA svojih građana koja mora štiti kao pretpostavku sopstvenog važenja.

Zavisno od toga kako se definićaju ovi gore navedeni temeljni pojmovi politike, te kako se definićaju njihovi međusobni odnosi, formirat će se struktura pojmovnih klastera kroz koje će se kristalizirati određeni ideološki pogledi na svijet politike, kao što su LIBERALIZAM, KONZERVATIVIZAM, SOCIJALIZAM, FAŠIZAM... u okviru kojih pojedini pojmovi dobijaju svoj puni smisao i znaćenje.

Interesantno je, da i pored toga što *Rječnik* profesora Karića sadrži oko 300 odrednica, među njima nema temeljnih pojmova politike kao što su „građansko

društvo“, „narod“ (people), „moderna“, „konstitucija“ (ustav), „sloboda“, „odluka“, „konstituirajuća moć“, „konstituirana moć“, „demos“, „reprezentacija“, što indicira da odabrani termini nisu metodički izvedeni iz određenog teorijskog razumijevanja svijeta politike. Karić simplificirano definira pojam „demokratija“ kao način vladavine koji omogućava učešće građana u donošenju političkih odluka, a da pri tome, zasebno, ne definira pojam „građanina“, odnosno „demos“ koji su u osnovi demokratske vladavine (demokratije). Upotreba pojma „građanin“ u javnom i političkom životu, ali i u akademskoj zajednici, već dugo je opterećena dvosmislenostima i nejasnoćama zbog prazne denotacije i proizvoljne konotacije. Konstitucija moderne demokratske države, još od Rousseaua i Hegela, podrazumijeva razlikovanje države od (građanskog) društva, odnosno razlikovanje građanina, kao člana građanskog društva (*bourgeois*), od građanina kao državljanina (*citoyen*) (Lowith 1988), što autor *Rječnika* ne respektira.

Karićeva definicija pojma „autonomije“ (samozakonodavstvo) je van konteksta moderne političke teorije u okviru koje je subjekt konstitucije moderne demokratske države suveren i autonoman, odnosno samozakonodavan. Za Karića je autonomija značajan stepen nezavisnosti, što podrazumijeva visok stepen samouprave, ali ne suverenu nezavisnost, što je nedovoljno jasno.

Pojam „pravne države“ Karić definira sa mnogo detalja i pregršt odrednica koje se svode na to da je „cilj pravne države ograničiti i umanjiti arbitrarnost političkih odluka“ (2021: 138). Ove odrednice ne dopiru do bitnog određenja pravne države kao forme djelovanja državne vlasti (vlast je utemeljena i vrši se na osnovu pravnih normi) u okviru koje su svi državljani, bez obzira na status, jednaki pred zakonom i u kojoj zakon važi za sve.

Mada u definiranju pojma „ideologija“ koristi respektabilne Heywoodove formulacije koji, zajedno sa Freednom, smatra da je ideologija uvijek politička ideologija i da je neodvojiva od politike (Freed 2013), Karić u definiranju glavnih ideoloških doktrina ne respektira ovu bitnu odrednicu ideologije, pa tako ni svoje određenje pojma „politika“ ne primjenjuje u definiranju određenih ideoloških doktrina, nego koristi kolokvijalne izraze i nedovoljno jasno definirane pojmove. Konzervativizam svodi na politički konformizam i očuvanje *statusa quo*, socijalizam na reakciju na kapitalizam sa ciljem ukidanja kapitalističke ekonomije, fašizam na radikalizam, autoritarizam i desničarske pokrete. Liberalizam definira pojmovima kao što su otvorenost, sloboda, izbori, pojedinac, razum, pravda, tolerancija, različitost... Nema „općih pravila“ i „državnih poslova“, osnovnih pojmova koje je koristio u definiranju pojma „politika“.

Pojam „federalizam“ definiran je kao udruživanje radi postizanja zajedničkih ciljeva inače samostalnih subjekata, što je nepotpuno i nejasno. Pri tome ne dovodi u vezu granične pojmove kao što su konfederalizam i unitarna država, niti obrazlaže razlog zašto dolazi do formiranja složenih država. Uobičajeno je da se federalizam definira kao složena država, država federalnih jedinica i zajednica građana, dok se konfederacija definira kao savez država ili samostalnih političkih subjekata (*Leksikon temeljnih pojmova politike* 1994).

Naciju autor razlikuje od drugih društvenih grupa po tome što njeni pripadnici sebe smatraju nacijom, odnosno posebnom političkom zajednicom, što je nedovoljan, isključivo subjektivni kriterij, dok etničku grupu razlikuje od nacije po tome što etnička grupa nema političkih težnji, što je također nedovoljno jer ne navodi osnovno obilježje etničke grupe, kao zajednice koja ima svijest (vjerovanje) o zajedničkom porijeklu, niti pojašnjava o kojim se političkim težnjama radi. Izostaje isticanje značaja nacije, kao temeljnog modernog revolucionarnog političkog subjekta u konstituiranju moderne demokratske države, koja treba da ovaploti revolucionarnu devizu „sloboda, jednakost i bratstvo“, kao i veze između etnosa i nacije.

ZAKLJUČAK

Iz navedenog se može zaključiti da autor pristupa definiranju većine pojmova u *Rječniku politike* kao izdvojenim cjelinama, ne dovodeći ih u vezu sa drugim pojmovima, a još manje ih sagledava iz rakursa određenih pojmovnih klastera i ideoloških doktrina. Pri tome, najvećim dijelom, pojmove koji mu služe kao eksplanansi ne definira zasebno, a još manje iz konteksta u kojem su korišteni. Stoga, opojmljivanje svijeta politike u *Rječniku* profesora Karića, u većem broju slučajeva, izgleda zamagljeno i nejasno. To je svijet izdvojenih partikulariteta čije se poimanje tek naslućuje, bez unutarnje veze koja tvori jednu cjelovitu predstavu o svijetu politike.

Osnovni razlog manjkavosti definicija temeljnih pojmova politike profesora Karića jeste što nije sagledao kompleksan odnos pojmova politike i političkog, odnosno političkog kao ontološke pretpostavke politike koja proizlazi iz antagonističke ljudske prirode i koja implicira hegemonu odluku koja bira između konfliktnih alternativa pri konstituiranju socijalnog, kao društva prijatelja, zasnovanog na isključivanju drugih, kao neprijatelja. U okviru socijalnog, kao društva prijatelja, politika biva ontička praksa kroz koju se kreira i održava socijalni poredak, organiziran kao država. Bez razumijevanja konteksta definiranog pojmovima

„političko“ i „politika“ definiranje ostalih temeljnih pojmova politike ostaje manjkavo.

No, treba istaći da to i nije bio Karićev cilj. Kako sam navodi, *Rječnik* je u funkciji osposobljavanja studenata politologije i drugih srodnih naučnih disciplina, za koje se spoznalo da ne poznaju značenja osnovnih politoloških, socioloških i pravnih pojmova, da mogu pratiti predavanja koja profesor drži. Tako smo dobili rječnik informativne prirode za potrebe elementarnog razumijevanja osnovnih pojmova na predavanjima politoloških i srodnih nauka. Kao takav, može poslužiti toj svrsi (elementarnom opismenjavanju studenata za razumijevanje svijeta politike), ali ne može biti osnova za razumijevanje temelja političkih nauka.

U svakom slučaju, treba pohvaliti profesora Karića što se iz praktičnih razloga upustio u jedan zahtjevan, krajnje ozbiljan i riskantan naučni poduhvat pisanja rječnika, te na taj način suočio naučnu zajednicu sa nivoom razumijevanja temeljnih pojmova politike, što je višestruko korisno. Stoga, ovaj rječnik može poslužiti kao osnova da se otvori rasprava o razumijevanju i načinu upotrebe temeljnih pojmova politike, ne samo u javnom i političkom životu, nego i u naučnoj zajednici i naučnoj publicistici. Opojmljivanje svijeta i razumijevanje svijeta pojmova je kraljevski put nauke.

LITERATURA

1. Bellamy, Richard, Andrew Mason (2003), *Political Concepts*, Manchester University Press, New York
2. Beetham, David (2012), "Political Legitimacy", u *Blackwell Companion to Political Sociology*, edited by: Amenta, Nash, Scott, Wiley-Blackwell
3. Cerutti, Furio (2017), *Conceptualizing Politics*, Routledge, London and New York
4. Connolly, William E. (1974), *The Terms of Political Discourse*, D. C. Heath and Company, Lexington, Mass.
5. Dyrberg, Torben B. (2004), "The Political and Politics in Discourse Analysis", in: Critchley, Simon (ed.), *Laclay: A Critical Reader*, Routledge, New York, 241-255.
6. Fredeen, Michael (2006), "Ideology and political theory", *Journal of Political Ideologies*, 11(1), 3-32.
7. Fredeen, Michael (1996), *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Clarendon Press, Oxford

8. Freedon, Michael (2013), *The Political Theory of Political Thinking*, Oxford University Press
9. Gallie, Walter Bryce (1956), "Essentially contested concepts", *Proceeding of the Aristotelian Society*, Vol. 56, 167-198.
10. Heywood, Andrew (2004), *Political Theory: An Introduction*, Palgrave Macmillan
11. Heywood, Andrew (2013), *Politics*, Palgrave Macmillan
12. Heywood, Andrew (2021), *Political Ideologies: An Introduction*, Macmillan Education
13. Hoffman, John, Paul Graham (2006), *Introduction to Political Theory*, Routledge, London and New York
14. Kövecses, Zoltán (2010), *Metaphor: A practical Introduction*, Oxford University Press
15. Löwith, Karl (1988), *Od Hegela do Nietzschea*, Veselin Masleša, Sarajevo
16. Marcuse, Herbert (1987), *Um i revolucija*, Veselin Masleša – Svjetlost, Sarajevo
17. Mouffe, Chantal (2005), *On the Political*, Routledge, London and New York
18. Nickel, Rainer (2017), „Legality, Legitimacy, and Legitimation“, u *The Habermas Handbook* edited by: Brunkhorst, Kreide, Lafont, Columbia University Press New York, st. 586-590
19. Schmitt, Carl (2004), "Legality and legitimacy", U.S.C. Duke University Press, Durham - London
20. Schmitt, Carl (2007), *The Concept of the Political*, The University of Chicago Press, Ltd., London
21. Spång, Mikael (2014), *Constituent Power and Constitutional Order*, Palgrave Macmillan
22. Šmit, Karl (Carl Schmitt) (2001), *Norma i odluka*, Filip Višnjić, Beograd
23. Veber, Maks (Max Weber) (1976), *Privreda i društvo I*, Prosveta, Beograd

PRESENTATION OF THE WORLD OF POLITICS (CONSIDERATION ON THE BOOK OF AMIR KARIĆ *THE DICTIONARY OF POLITICS*)

Summary:

Amir Karić's *The Dictionary of Politics* ambitiously contains around 300 wide range of terms, from the basic categories of political science, law, and other related scientific disciplines, to the terms used in colloquial speech. The terms have been arranged in alphabetical order, which indicates that the author has already presented the world of politics through political concepts defined as separate units, and not through relations between terms and conceptual clusters. The author's approach in defining most of the terms in *The Dictionary of Politics* is by defining them as separate entities/units, without consideration of their relation to other terms, and even less so, their consideration from the aspect of certain conceptual clusters and ideological doctrines. Therefore, the conception of the world of politics in *The Dictionary of Politics* by Prof. Karić, often looks blurred and unclear. It is a world of extracted separate particularities whose understanding is just guessed, without an internal connection between them that would form a more complete depiction of the world of politics. The main reason for deficiencies in definitions of fundamental concepts of politics by Prof. Amir Karić is that he overlooked the complex relations between the concepts of politics and political, or political, as the ontological assumption of politics. But it is necessary to say that the author did not even have such ambitions. The dictionary is exclusively the function of training students of political science, and other related scientific disciplines, for whom it is known that they do not yet possess the knowledge of the meanings of basic political, sociological, and legal terms, which would allow them to follow and comprehend lectures held by professor Karić. In this way, we have received a dictionary of an informative nature for the needs of elemental understanding of basic terms in lectures of political, and related sciences. As such, it can serve its planned purpose (elemental literacy of students to understand the world of politics), but it cannot represent the basis for understanding the foundations of political science.

Key words: state; ideology; conceptualization; ontology; term; political science; political; politics; dictionary

Adresa autora
Author's address

Enes Pašalić
samostalni istraživač, Brčko
pasalicenes@gmail.com